

Η ΓΕΝΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ KEYNES

ΥΠΟ

ΒΑΣ. ΔΑΜΑΛΑ

I

Ἐάν ἡ γενικὴ θεωρία τοῦ Keynes ἐπροκάλεσε πλείστας συζητήσεις καὶ οἱ οἰκονομολόγοι εἶναι μακρὰν τοῦ νὰ συμφωνοῦν, ὅσον ἀφορᾷ τὴν σημασίαν καὶ τὴν ἀκριβῆ ἔννοιάν της, ὑπάρχει τοῦλάχιστον ἓν σημεῖον τὸ ὁποῖον οἱ σύγχρονοι οἰκονομολόγοι δὲν ἀμφισβητοῦν. Τὸ σημεῖον τοῦτο εἶναι ὅτι ἀπὸ τοῦ 1936, ἔτους τῆς δημοσιεύσεως τοῦ ἔργου τοῦ Keynes, «Ἡ γενικὴ θεωρία τῆς ἀπασχολήσεως τοῦ τόκου καὶ τοῦ χρήματος», ἠνοιχθησαν διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἐπιστήμην νέοι δρόμοι καὶ νέα κατευθύνσεις, πολὺ δικαίως δὲ ὅλη ἡ συζήτησις συγκεντροῦται ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν θεωριῶν του.

Ἡ γενικὴ θεωρία τοῦ Keynes ἀποτελεῖ πράγματι ἐλκυστικὸν πόλον, ὅπαδοί δὲ καὶ ἀντίπαλοι θὰ ἐξακολουθήσουν ἀσφαλῶς ἐπὶ μακρὸν ἀκόμη μίαν διαμάχην ἣτις ἀποδεικνύεται γόνιμος καὶ λίαν ἀποτελεσματικὴ διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἐπιστήμην.

Καίτοι ὅμως ἀποδεχόμεθα ὅτι ἡ ἐν λόγω θεωρία εἶναι πραγματικὸν γόνιμον καὶ ὅτι ἡ ἐξέλιξις τῆς οἰκονομικῆς σκέψεως σημειώνει σπουδαῖον σταθμὸν κατὰ τὸ ἔτος 1936, ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἡ ἀνάλυσις καὶ κατανόησις τῆς θεωρίας ταύτης εἶναι πολὺ δυσχερής. Ἐάν συμβουλευθῶμεν τὰς κριτικὰς ἀναλύσεις τῶν διαφόρων οἰκονομολόγων παρατηροῦμεν ὅτι ἐκάστη ἐξήγησις διαφέρει οὐσιωδῶς τῆς ἄλλης.

Ὁ Hicks, εἷς ἐκ τῶν γνωστοτέρων συγχρόνων οἰκονομολόγων, ὅστις ἀφιέρωσε σπουδαιότατας ἀναλύσεις εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ Keynes, ὑπογραμμίζει τὴν μεγάλην διαφορὰν ἀντιλήψεων, ἐν σχέσει μὲ τὴν ἔκθεσιν καὶ τὴν ἐξήγησιν τῆς θεωρίας ταύτης. «Εἰς τὴν πραγματικότητα» γράφει, «δὲν γνωρίζω καμίαν ἀνάλυσιν ἱκανοποιητι-

κὴν. Ἐκαστος τῶν καθηγητῶν εὐρίσκειται εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ κατασκευάσῃ μίαν διὰ προσωπικὴν τοῦ χρῆσιν». (La théorie de Keynes après neuf ans εἰς Revue d'économie politique Janv.—Févr. 1945).

Ὅταν ὁμοῦς ἕκαστος τῶν οἰκονομολόγων εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ κατασκευάσῃ μίαν ἐρμηνείαν τῆς θεωρίας διὰ τὴν προσωπικὴν τοῦ χρῆσιν εἶναι προφανές ὅτι δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου παρατείνονται καὶ ἐπαυξάνονται αἱ διαμάχαι, ὑπάρχει δὲ κίνδυνος ἢ μέθοδος αὕτη νὰ ὀδηγήσῃ εἰς ὀλοκληρωτικὴν σύγχυσιν. Δυστυχῶς, ἐπὶ τοῦ παρόντος τοῦλάχιστον, τὸ πρᾶγμα εἶναι ἀναπόφευκτον διὰ τοὺς ἐξῆς λόγους.

Ὁ Keynes παρουσίασε μίαν θεωρίαν ἢ ὁποία διαφέρει τῆς σκέψεως τῶν κλασικῶν οἰκονομολόγων, εἰς πολλὰ σημεῖα. Εἶναι πιθανόν ὅτι δὲν εἶχε τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον διὰ νὰ τὴν ἐπεξεργασθῆ καὶ τοῦτο τὸν ὠδήγησεν εἰς τὴν δημοσίευσιν ἑνὸς βιβλίου τοῦ ὁποίου αἱ σκέψεις εἶναι πολὺ συχνὰ δυσκολονόητοι καὶ ὡς σύνολον θεωρίας εὐρίσκειται μακρὰν ἀπὸ τοῦ νὰ ἀποτελῆ μίαν ἀρμονικὴν κατασκευήν. Πιθανόν, καθὼς παρετήρησαν τινές, ὁ Keynes, προτοῦ αἱ σκέψεις τοῦ φθάσουν εἰς στάδιον ὠριμότητος, νὰ ἔσπευσε νὰ δημοσιεύσῃ ἕν ἔργον εἰς τὸ ὁποῖον παρουσιάζεται ὡς εἰκονοκλάστης καὶ δριμύτατος ἐπικριτῆς τῆς κλασσικῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, ἀποχωριζόμενος καὶ ἀποδοκιμάζων ὄχι μόνον τὰς ἀντιλήψεις τῶν διδασκάλων τοῦ καὶ τῶν προκατόχων τοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰς ἰδίας αὐτοῦ προγενεστέρων ἀπόψεις.

Σπανίως συναντᾶται συγγραφεὺς ἐγκαταλείπων τὰς ἰδίας αὐτοῦ ἀντιλήψεις, ὡς τοῦτο συμβαίνει μὲ τὸν Keynes, ὅστις ρητῶς ἀποδοκιμάζει ὡς πεπλανημένας πλείστας τῶν ἰδεῶν, τὰς ὁποίας ἐξέθεσε εἰς προγενέστερα ἔργα τοῦ κατὰ τρόπον συστηματικὸν καὶ μάλιστα μὲ μεγίστην πολυτέλειαν μαθηματικῶν συμβόλων.

Ἐν ὀλίγοις, ἡ ἀνάλυσις τῆς γενικῆς θεωρίας τοῦ Keynes δὲν εἶναι εὐκόλον ἔργον καὶ πρέπει ἴσως νὰ ἀναμείνωμεν ἀκόμη τὴν πάροδον πολλῶν ἐτῶν ἵνα διαπιστώσωμεν μερικὴν τινα συμφωνίαν μεταξὺ τῶν οἰκονομολόγων ἐπὶ τῆς σημασίας τῆς.

Ἄλλ' ἐάν ἐπὶ τοῦ παρόντος δι' ἕκαστον οἰκονομολόγον ὑπάρχῃ τὸ πρόβλημα τῆς ἀναλύσεως τῆς θεωρίας τοῦ Keynes, τὸ ὁποῖον ὀφείλει νὰ ἀντιμετωπίσῃ ὑπευθύνως καὶ μὲ ὄλους τοὺς κινδύνους νὰ περιπέσῃ εἰς πλάνην, ἢ προσπάθεια ἡμῶν εἶναι ἀκόμη πλέον δυσχερῆς. Πράγματι, ὅταν εἷς οἰκονομολόγος κάμνῃ μίαν κριτικὴν ἀνάλυσιν τῆς θεωρίας τοῦ Keynes, καὶ παρουσιάζει παρατηρήσεις καὶ ἀντιρρήσεις, πράττει τοῦτο ἐν ὀνόματι μιᾶς γνωστῆς ἄλλης θεωρίας, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καθιστᾶ εὐκόλον εἰς τὸν ἀναγνώστην τοῦ τὴν

πρακολούθησιν τῆς ἀναλύσεως καὶ τῆς κριτικῆς. Ἡ ἡμετέρα ὁμως κριτικὴ δὲν βασιζέται ἐπὶ μιᾶς γνωστῆς θεωρίας καὶ ἀντιλήψεως, ἀλλ' ἐπὶ νέας τοιαύτης, ἐπὶ μιᾶς θεωρίας τὴν ὁποίαν ἡμεῖς πρῶτοι ὑποστηρίζομεν.

Δὲν ἰσχυρίζομεθα, ὡς μερικοὶ οἰκονομολόγοι, ὅτι ἡ θεωρία τοῦ Keynes δὲν διαφέρει τῶν κλασικῶν θεωριῶν, οὔτε, ὡς ἄλλοι, ὅτι διερμηνεύει ἐσφαλμένως τὴν πραγματικότητα καὶ ὅτι ὀφείλομεν νὰ διατηρήσωμεν τὸ θεωρητικὸν οἰκοδόμημα τῶν κλασικῶν.

Ἡ ἡμετέρα ἀντίληψις εἶναι ὅτι ἡ θεωρία τοῦ Keynes ἀποτελεῖ προσπάθειαν ἄκρως ἐνδιαφέρουσαν, ἀλλ' εἶναι ἀτελής, πολὺ ἀφηρημένη καὶ εἰδική, παρὰ τὸν τίτλον τῆς «γενικῆς θεωρίας». Κατὰ συνέπειαν ἔχομεν ἀνάγκην μιᾶς πράγματι γενικῆς θεωρίας, μιᾶς θεωρίας πλήρους ἣτις θὰ μᾶς βοηθήσῃ νὰ ἀντιληφθῶμεν καὶ ἐξηγήσωμεν τὰ σύγχρονα οἰκονομικὰ φαινόμενα. Εἰς τὸ πλαίσιον τῆς γενικῆς αὐτῆς θεωρίας, πλεῖστα σημεῖα τῆς θεωρίας τοῦ Keynes ἐλέγχονται ὀρθά. Ἀντιθέτως ὠρισμένα συμπεράσματα αὐτοῦ ἀποδεικνύονται ἀβάσιμα καὶ ἀποτελοῦν κρίσεις ὅπως βεβιασμένας (*des jugements de précipitation*, ὅπως θὰ ἔλεγεν ὁ Descartes). Εἶναι κατὰ συνέπειαν προφανὲς πόσον δυσχερὴς εἶναι ἡ προσπάθειά μας εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην. Ὄφειλομεν νὰ δώσωμεν εἰς τὸν ἀναγνώστην μίαν κατὰ τὸ δυνατόν σαφῆ ἀντίληψιν ὄχι μόνον τῆς θεωρίας τοῦ Keynes ἀλλὰ καὶ τῆς ἡμετέρας θεωρίας, ἐν σχέσει δὲ μὲ τὴν τελευταίαν νὰ προβῶμεν εἰς τὴν κριτικὴν ἀνάλυσιν τῆς θεωρίας τοῦ μεγάλου ἄγγλου οἰκονομολόγου.

Μολονότι ὁμως αἱ ἀντιλήψεις μας διαφέρουν οὐσιωδῶς τῶν ἀντιλήψεων τοῦ Keynes δὲν παραλείπομεν νὰ τὸν χαρακτηρίσωμεν ὡς διδάσκαλόν μας. Πράγματι διὰ νὰ καταλήξωμεν εἰς τὴν οἰκονομικὴν θεωρίαν τὴν ὁποίαν παρουσιάζομεν εἰς τὰ ἔργα μας ἐχρησιμοποίησαμεν καὶ χρησιμοποιοῦμεν καθημερινῶς καὶ μετὰ μεγίστης προσοχῆς τὰ ἔργα τῶν προκατόχων μας. Ἐξέχουσιν ὁμως θέσιν δίδομεν εἰς τὸ ἐπιστημονικὸν ἔργον τοῦ μεγάλου διδασκάλου μας Francis Simiand καὶ εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Keynes «Ἡ Γενικὴ Θεωρία».

Αἱ περὶ περὶ νομισματοσ ἀντιλήψεις τοῦ Simiand, ὁ περίφημος «νομισματικὸς κοινωτισμός», ὑπῆρξαν τὸ σημεῖον ἐκκινήσεως τῶν συλλογισμῶν μας. Ἐπίσης ἡ γενικὴ θεωρία τοῦ Keynes μᾶς διευκόλυνε τὰ μέγιστα τὸ ἔργον μας. Χάρις εἰς τοὺς δύο αὐτοὺς οἰκονομολόγους κατελήξαμεν εἰς τὴν διαμόρφωσιν θεωρίας, ἣτις, καθ' ἡμᾶς, παρέχει τὴν δυνατότητα ἰκανοποιητικῆς ἐξηγήσεως τῶν προβλημάτων τῆς συγχρόνου οἰκονομίας.

Θὰ ἔπρεπε ἐπίσης νὰ γίνῃ μνεία καὶ τῶν ἄλλων οἰκονομολόγων

καθόσον εἰς τὴν οικονομικὴν ὅπως καὶ εἰς τὰς ἄλλας ἐπιστήμας, μία θεωρία ἣτις παρουσιάζεται ὡς ἴδιον ἔργον δὲν ἀνήκει ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν δημιουργὸν τῆς, ἀλλὰ καὶ εἰς ὄλους ἐκείνους οἵτινες προηγήθησαν αὐτοῦ καὶ προετοίμασαν τὸ ἔδαφος διὰ τῶν ἐργασιῶν τῶν.

Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω διευκρινίσεων φρονούμεν ὅτι δυνάμεθα νὰ προβῶμεν εἰς τὴν κριτικὴν ἀνάλυσιν τῶν βασικῶν σημείων τῆς θεωρίας τοῦ Keynes.

II

Ἡ θεωρία τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν ἀγαθῶν

Ὁ Keynes εἰς τὴν κριτικὴν αὐτοῦ ἀνάλυσιν τῆς κλασικῆς θεωρίας ὑποστηρίζει ὅτι τὸ οἰκοδόμημα τῶν κλασικῶν βασίζεται ἐπὶ τριῶν ὑποθέσεων :

α. Ὅτι τὸ πραγματικὸν ἡμερομίσθιον εἶνε ἴσον μὲ τὸ ὀριακὸν κόστος (marginal disutility) τῆς ὑπαρχούσης ἀπασχολήσεως.

β. Ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀνεργία, ὑπὸ τὴν ἀκριβῆ ἔννοιαν τῆς λέξεως, δηλαδὴ παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν ἐξευρέσεως ἐργασίας.

γ. Ὅτι ἡ προσφορὰ τῶν ἀγαθῶν δημιουργεῖ τὴν ἴδιαν αὐτῶν ζήτησιν, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι δι' ὅλας τὰς ποσότητας παραγωγῆς καὶ ἐργασίας ἡ τιμὴ τῆς ὀλικῆς ζητήσεως εἶνε ἴση μὲ τὴν τιμὴν τῆς ὀλικῆς προσφορᾶς.

Αὗται εἶναι αἱ βασικαὶ ὑποθέσεις τῆς κλασικῆς θεωρίας. Μεταξὺ δὲ τῶν τριῶν ὑποθέσεων ὑπάρχει τοιαύτη σχέσηις ὥστε «εἶναι συγχρόνως ἀληθεῖς ἢ λανθασμένα, ἐκάστη ἐξ αὐτῶν πηγάζουσα λογικῶς ἐκ τῶν δύο ἄλλων» (The general theory etc. σελ. 22).

Δεδομένου ὅτι αἱ τρεῖς προτάσεις συνδέονται στενῶς, ἐκάστη δὲ ἐξ αὐτῶν προκύπτει ἀπὸ τὰς δύο ἄλλας, δυνάμεθα εἰς τὴν παρούσαν μελέτην νὰ περιορίσωμεν τὴν ἀνάλυσιν εἰς τὴν τρίτην πρότασιν καὶ μόνον. Πρόκειται κατὰ συνέπειαν νὰ ἐξετάσωμεν κατὰ πόσον ἡ προσφορὰ τῶν ἀγαθῶν δημιουργεῖ ἐπίσης τὴν ζήτησιν αὐτῶν, εἰς τρόπον ὥστε μεταξὺ τῶν δύο νὰ προκύπτῃ ἰσοζύγιον. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη εἶναι βασικὴ καὶ ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιον τοῦ θεωρητικοῦ οἰκοδομήματος τῶν κλασικῶν καὶ τῶν νεο κλασικῶν. Εἶνε γνωστὸν ὅτι τὴν ὑπόθεσιν ταύτην παρουσιάζει κατὰ τρόπον σαφέστατον ὁ γάλλος οικονομολόγος Say εἰς τὸν περίφημον νόμον «περὶ σχέσεως ἀγορῶν» (loi des débouchés).

Συμφώνως μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ οικονομικοῦ αὐτοῦ νόμου τὰ προϊόντα ἀνταλλάσσονται ἔναντι ἄλλων προϊόντων, τὸ δὲ νόμισμα

εἰς τὴν ὄλην ὑπόθεσιν ἔχει ρόλον διαμέσου, ὅπερ διευκολύνει ἀπλῶς τὴν ἀνταλλαγὴν. Ἡ ἰδία ἀντίληψις ὑπεστηρίχθη καὶ παρὰ τοῦ Ricardo, ὅστις ἐπέμεινε ἀπολύτως εἰς τὴν ἄποψιν ὅτι ὁ ρόλος τοῦ νομίσματος εἶνε ρόλος ἀπλοῦ μέσου ἀνταλλαγῆς.

Ὁ Stuart Mill ἐσυνέχισε καὶ ἐσυστηματοποίησε τὰς θεωρίας τοῦ Ricardo. Κατὰ τὸν Stuart Mill «τὰ μέσα πληρωμῆς τῶν ἐμπορευμάτων εἶναι τὰ ἴδια ἐμπορεύματα».

Μετέπειτα ὅταν ἡ οἰκονομικὴ θεωρία φθάσει εἰς στάδιον πλέον ἐξελιγμένον, τὸ φαινόμενον τῆς ἀποταμιεύσεως τοῦ χρήματος λαμβάνεται ὑπ' ὄψει, ἀλλ' ἡ ἀποταμίευσις θεωρεῖται ὡς ἰσοδύναμος μὲ δαπάνην. Οἱ κλασικοὶ παρατηροῦν ὅτι ἐφ' ὅσον ἡ ἀποταμίευσις χρησιμεύει διὰ τὴν ἀγορὰν παραγωγικῶν μέσων πρὸς αὔξησιν τῆς παραγωγῆς, δικαίως δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι καταναλίσκεται. Ἡ ἀντίληψις αὕτη συναντᾶται συστηματοποιημένη εἰς τὰ ἔργα τῶν νεο-κλασικῶν καὶ ἰδίᾳ εἰς τὸ ἔργον τοῦ A. Marshall, ὅστις ἔγραφε τὰ ἑξῆς :

«Τὸ εἰσόδημα ἑνὸς ἐκάστου δαπανᾶται ἐξ ὀλοκλήρου διὰ τὴν ἀγορὰν ἐμπορευμάτων καὶ ὑπηρεσιῶν. Ἀναμφιβόλως, λέγεται συνήθως ὅτι ὁ ἄνθρωπος δαπανᾶ κατὰ κανόνα μόνον μέρος τοῦ εἰσοδήτου καὶ ἀποταμιεύει τὸ ὑπόλοιπον. Ἀλλ' ὑπάρχει μία γνωστὴ ἀλήθεια κατὰ τὴν ὁποίαν ἀγοράζονται ἐμπορεύματα καὶ μὲ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δαπανᾶται μὲ τὴν κοινὴν σημασίαν τῆς λέξεως. Ὄταν ὁ ἄνθρωπος ἐπιδιώκει μίαν ἄμεσον ἱκανοποίησιν διὰ μέσου τῶν ἐμπορευμάτων καὶ τῶν ὑπηρεσιῶν, εἰς τῶν ὁποίων τὴν ἀγορὰν προβαίνει λέγεται ὅτι δαπανᾶ καὶ καταναλίσκει. Ὄταν ὁμοίως χρησιμοποιεῖ τὴν ἐργασίαν καὶ τὰ ἀγοραζόμενα ἐμπορεύματα διὰ τὴν παραγωγὴν ἀγαθῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἐλπίζει βραδύτερον νὰ ἱκανοποιηθῆ, λέγεται ὅτι ἀποταμιεύει».

Εἶνε προφανὲς ὅτι βάσει τῶν ἀνωτέρω ἀντιλήψεων ἡ τιμὴ τῆς ὀλικῆς ζήτησεως τῶν ἀγαθῶν θεωρεῖται ὡς ἴση μὲ τὴν ὀλικὴν προσφορὰν. Προσφορὰ καὶ ζήτησις συνολικῶς ἐξισοῦνται.

Αὕτη εἶναι ἡ κλασικὴ θεωρία εἰς τὴν κριτικὴν τῆς ὁποίας προβαίνει ὁ Keynes, ἀλλ' ἔχει ὡς ἀφετηρίαν ἓν σημεῖον τὸ ὁποῖον διαφέρει οὐσιωδῶς τῆς ἡμετέρας θεωρίας : ἡ ἀνάλυσις τοῦ Keynes λαμβάνει ἀμέσως ὡς βᾶσιν μίαν οἰκονομίαν ἐξελιγμένην, μίαν καπιταλιστικὴν οἰκονομίαν εἰς τὴν ὁποίαν ὑπάρχει διαχωρισμὸς μεταξὺ τῆς ἰδιοκτησίας τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἐργασίας. Γενικῶς φαίνεται ὅτι οἱ συλλογισμοὶ τοῦ Keynes ἔχουν ὡς πλαίσιον τὴν κατάστασιν τῆς ἀγγλικῆς οἰκονομίας κατὰ τὴν περίοδον 1930 1936, ἥτις χαρακτηρίζεται ἀπὸ μεγάλην ἀνεργίαν καὶ γενικὴν κρίσιν. Ἐπὶ πλέον ἡ ἀνάλυσις τοῦ Keynes βασίζεται ἀποκλει-

στικῶς ἐπὶ μιᾶς «κλειστῆς» οἰκονομίας, καὶ τὸ σπουδαιότατον ζήτημα τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου οὔτε κἄν ἀντιμετωπίζεται. Αὐτοὶ εἶναι λόγοι οἵτινες δύνανται νὰ ἐξηγήσουν ὅτι ὁ Keynes κατέληξε εἰς συμπεράσματα τὰ ὁποῖα δὲν στηρίζονται ἐπὶ θετικῶν βάσεων καὶ κατὰ συνέπειαν εἶναι λίαν ἀμφισβητήσιμα.

Ἄναμφιβόλως ἀποδεχόμεθα ἄνευ ἐπιφυλάξεων τὴν κριτικὴν τοῦ Keynes σχετικῶς μὲ τὴν κλασικὴν θεωρίαν, δὲν εἴμεθα ὅμως σύμφωνοι ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀνάλυσιν τῆς λειτουργίας τοῦ οἰκονομικοῦ μας συστήματος. Αὕτῃ εἶναι ἡ πρώτη καὶ βασικὴ μας διαφορὰ τὴν ὁποῖαν πρέπει νὰ ὑπογραμμίσωμεν καὶ νὰ καταστήσωμεν σαφῶς ἀντιληπτὴν.

Ἡ κριτικὴ ἀνάλυσιν τοῦ Keynes ἀρχίζει εἰς τὸ τρίτον κεφάλαιον τοῦ ἔργου του τὸ ὁποῖον φέρει ὡς τίτλον: Τὸ ἀξίωμα τῆς πραγματικῆς ζητήσεως. Τὴν ἀνάλυσιν αὐτὴν τοῦ Keynes δυνάμεθα δικαίως νὰ χαρακτηρίσωμεν ὡς «θεωρίαν τῆς καπιταλιστικῆς ἐπιχειρήσεως». Πράγματι ὁ Keynes ἀρχίζει τὰς παρατηρήσεις του ἀπὸ τὴν στάσιν καὶ συμπεριφορὰν τοῦ ἐπιχειρηματίου καὶ συγκεντρώνει ὅλην του τὴν προσοχὴν εἰς τὸ κόστος τῆς παραγωγῆς. Δεδομένου δὲ ὅτι εἰς ἓν οἰκονομικὸν σύστημα τὸ ὁποῖον βασιζέται ἐπὶ τῆς ἰδιωτικῆς ἐπιχειρήσεως, τὸ κίνητρον ἐν γένει τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς εἶναι τὸ κέρδος, ἡ ἀνάλυσιν προσπαθεῖ νὰ δώσῃ μίαν γενικὴν ἰδέαν τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ εἰσοδήματος τοῦ ἐπιχειρηματίου, δηλαδὴ τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ κέρδους τῆς ἐπιχειρήσεως. Εἰς τὴν ἀνάλυσιν του ταύτην ὁ Keynes γράφει:

«Τοιοῦτοτρόπως τὸ κόστος τῆς παραγωγῆς καὶ τὸ κέρδος τοῦ ἐπιχειρηματίου ἀποτελοῦν ὁμοῦ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὀνομάζομεν συνολικὸν εἰσόδημα, ὅπερ προκύπτει ἀπὸ τὴν εἰς κίνησιν τιθεμένην παραγωγὴν ὑπὸ τοῦ ἐπιχειρηματίου. Τὸ κέρδος τῆς ἐπιχειρήσεως εἶναι φυσικὰ αὐτὸ τὸ ὁποῖον προσπαθεῖ ὁ ἐπιχειρηματίας νὰ κἀνῃ ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλύτερον, τὴν στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποῖαν καθορίζει τὴν ἔκτασιν τῆς παραγωγῆς καὶ τὸ μέγεθος τῆς χρησιμοποιηθησομένης ἐργατικῆς δυνάμεως» (The General Theory σελ. 23).

Συνεχίζων τοὺς συλλογισμοὺς του ὁ Keynes καὶ χρησιμοποιῶν διὰ τὴν ἀνάλυσιν ὡς νῆμα τῆς Ἀριάδνης τὸ κέρδος τοῦ ἐργοδότη προσθέτει τὰ ἑξῆς:

«Ἐκ τῆς ἀναλύσεως ταύτης προκύπτει ὅτι εἰς μίαν δεδομένην κατάστασιν τοῦ συστήματος παραγωγῆς, τῶν ὑπαρχόντων μέσων παραγωγῆς καὶ τοῦ κόστους, διὰ κάθε χρησιμοποίησιν τῶν μέσων παραγωγῆς, τὸ μέγεθος τῶν χρησιμοποιηθησομένων ἐργατικῶν χειρῶν,

τόσον εἰς ἰδίαν ἐκάστην ἐπιχείρησιν, ὅσον καὶ εἰς τὸ σύνολον τῆς βιομηχανίας ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ποσὸν τοῦ προϊόντος τὸ ὁποῖον οἱ ἐπιχειρηματῆαι ἐλπίζουν νὰ πραγματοποιήσουν χάρις εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τῶν ἐν λόγῳ παραγόντων παραγωγῆς. Οἱ ἐπιχειρηματῆαι προσπαθοῦν νὰ προσδιορίσουν τὸ μέγεθος χρησιμοποίησεως ἐργασίας εἰς τὸν ἀριθμὸν ὅστις θεωρεῖται ὡς ἀποφέρων τὴν μεγαλυτέραν διαφορὰν μεταξὺ κόστους καὶ κέρδους.

Κατὰ συνέπειαν ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον παρακινεῖ τὸν ἐπιχειρηματῆαν νὰ παρέχῃ ἐργασίαν εἰς τοὺς ἐργάτας εἶναι ἡ πρόβλεψις ὅτι πρόκειται ἐκ τῆς παραγωγῆς νὰ προσπορισθῇ κέρδος. Ἐπομένως ἡ ἐλπίς τοῦ κέρδους εἶναι βᾶσις καὶ κινητήριος δύναμις τῆς ἐπιχειρήσεως.

Μετὰ τὴν παρατήρησιν ταύτην καὶ τὴν διαπίστωσιν τῆς «κλίσεως» ἐνὸς ἐκάστου ἵνα δαπανᾷ ἕν μέρος μόνον τοῦ εἰσοδήματος του (propensity to consume), ὁ Keynes τοποθετεῖ τὰς σκέψεις του ἐντὸς ἐνὸς συστήματος μαθηματικῶν συμβόλων ἵνα ἐξαγάγῃ συμπεράσματα, κατ' ἴδιον τρόπον ὡς ἐξάγεται σιτάλευρον ἐξ ἐνὸς μύλου εἰς τὸν ὁποῖον ἐτοποθετήθη σίτος.

Τὰ συμπεράσματα τῆς θεωρίας τοῦ Keynes δύνανται νὰ διατυπωθοῦν εἰς τὰς ἐξῆς βραχείας προτάσεις :

1. Εἰς μίαν δεδομένην οἰκονομίαν δυνάμεθα νὰ προσδιορίσωμεν «τὴν κλίσιν πρὸς κατανάλωσιν» (propensity to consume). Ἐὰν δὲ αὕτη δὲν ἀντιπροσωπεύῃ ἀρκετὸν ποσοστὸν τοῦ ὅλου εἰσοδήματος, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἐξασφαλισθῇ ἐργασία εἰς ὅλα τὰ μέλη τῆς κοινωνίας, τὸ κράτος ἔχει ὑποχρέωσιν νὰ κατευθύνῃ τὰς ἐπενδύσεις. Μὲ ἄλλους λόγους, ἐὰν ὁ μηχανισμὸς τῶν τιμῶν δὲν ἐξασφαλίζει ἀρκετὸν βαθμὸν ἐπενδύσεων, εἰς τρόπον ὥστε νὰ παρέχεται ἐργασία εἰς ὀλόκληρον τὸν πληθυσμὸν τῆς χώρας, τὸ Κράτος πρέπει νὰ λάβῃ μέτρα διὰ τὴν αὐξήσιν τῶν ἐπενδύσεων.

2. Ἄλλ' εἶναι πρόδηλον ὅτι αἱ ἐπενδύσεις εὐρίσκονται εἰς σχέσιν μὲ τὸ ὕψος τοῦ τόκου καὶ κάθε μεταβολὴ τοῦ ποσοῦ τοῦ τόκου ἐπιδρᾷ ἐπὶ τοῦ βαθμοῦ ἐπενδύσεων. Κατὰ συνέπειαν, ἐὰν ἐπιτευχθῇ ἐλάττωσις τοῦ τόκου, εἶναι δυνατὸν νὰ αὐξηθοῦν αἱ ἐπενδύσεις.

3. Ὁ ὄγκος τῶν ἐπενδύσεων εὐρίσκεται εἰς σχέσιν μὲ τὸ μέγεθος τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος. Συνεπῶς τὸ εἰσόδημα μιᾶς οἰκονομίας πηγάζει ἐκ τῶν ἐπενδύσεων.

4. Ἐὰν τὸ μέγεθος τοῦ εἰσοδήματος τῆς χώρας προσδιορίζεται ἐκ τοῦ μεγέθους τῶν ἐπενδύσεων, τὸ μέγεθος ἐπίσης τῆς πρόσφερομένης ἐργασίας εἰς τοὺς ἐργάτας ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ εἰσοδήματος.

5. Ἐφ' ὅσον αἱ ἐπενδύσεις, ἐπιδροῦν ἐπὶ τοῦ εἰσοδήματος, ἡ σχέσηις μεταξύ ἐπενδύσεων καὶ ἀποταμιεύσεως εἶναι ἀναμφισβήτητος. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην ὁ Keynes γράφει εἰς τὴν σελίδα 63 τοῦ ἔργου του :

«Ἐν περιλήψει. Εἰσόδημα = ἀξία τῆς παραγωγῆς = κατανάλωσις + ἐπενδύσεις.

Ἀποταμιεύσις = εἰσόδημα — κατανάλωσις.

Συνεπῶς, ἀποταμιεύσις = ἐπενδύσεις

Δηλαδή ἐὰν γράψωμεν μόνον τὰ σύμβολα, ἔχομεν τὰς ἑξοκολούθους ἐξισώσεις :

$$E_i = \Pi = K + E_p$$

$$A = E_i - K$$

$$A = E_p$$

6. Εἰς τὴν δευτέραν πρότασιν ἀναφέρεται ὅτι αἱ ἐπενδύσεις ἐπηρεάζονται ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ τόκου. Ἡ σχέσηις εἶναι κατὰ λόγον ἀντιστροφος. Κάθε πτώσις τοῦ τόκου αὐξάνει τὰς ἐπενδύσεις καὶ ἀντιθέτως, κάθε αὐξήσις μειώνει ταύτας. Κατὰ συνέπειαν ἡ μεταβολὴ τοῦ ὕψους τοῦ τόκου παρουσιάζεται ὡς ἀνεξάρτητος παράγων τοῦ συστήματος. Δεδομένου ὅμως ὅτι ὁ τόκος ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὴν ἐν κυκλοφορίᾳ ὑπάρχουσαν ποσότητα χρήματος, ὁ Keynes εἰσάγει, διὰ τοῦ συλλογισμοῦ του περὶ τόκου, εἰς τὴν θεωρίαν του τὴν ἐπίδρασιν τὴν προερχομένην ἐκ τῆς μεταβολῆς τῆς ἐν κυκλοφορίᾳ ποσότητος χρήματος.

Εἶναι γεγονὸς ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ αὐξήσις τοῦ ἐν κυκλοφορίᾳ νομίσματος ἀποτελεῖ σοβαρὸν παράγοντα διὰ τὴν ἐν γένει οἰκονομικὴν ἐξέλιξιν. Εἶναι συνεπῶς ἀπαραίτητον νὰ γίνῃ τοῦτο ἀρκούντως ἀντιληπτόν, πρὸς ἀποφυγὴν πάσης συγχύσεως. Κατὰ τὴν ἀντίληψίν μας δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ λεχθῆ ὅτι ἐφ' ὅσον ὁ Keynes διὰ τῆς περὶ τόκου θεωρίας του δὲν ἀγνοεῖ τὸν παράγοντα τῆς αὐξήσεως τοῦ νομίσματος, ἡ θεωρία μας δὲν διαφέρει οὐσιωδῶς τῆς θεωρίας τοῦ Keynes.

Εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ Keynes ἡ αὐξήσις τῆς νομισματικῆς κυκλοφορίας ἐξασκεῖ ἐπὶ τῆς οἰκονομίας ἔμμεσον ἐπίδρασιν, χάρις εἰς τὴν πτώσιν τοῦ τόκου, ἣτις προκαλεῖ αὐξήσιν τῶν ἐπενδύσεων. Κατὰ τὴν ἡμετέραν θεωρίαν ὑπάρχει ἐπὶ πλέον μίᾳ ἄμεσος ἐπίδρασις ἐπὶ τῆς οἰκονομίας ἐκ τῆς αὐξήσεως τῆς νομισματικῆς κυκλοφορίας. Ὁ παράγων οὗτος ἐπιδρᾷ ἀποτελεσματικῶς ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς οἰκονομίας. Δὲν ἀγνοοῦμεν καὶ τὴν ἔμμεσον ἐπίδρασιν τῆς αὐξήσεως τῆς νομισματικῆς κυκλοφορίας, δηλαδή τὴν πτώσιν τοῦ τόκου, ἣτις προκαλεῖ αὐξήσιν τῶν ἐπενδύσεων, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀντίληψίν μας ἡ

ἐπίδρασις αὕτη εἶναι ὄλως δευτερεύουσα καὶ δὲν ἔχει τὴν σπουδαιότητα τὴν ὁποίαν τῆς ἀποδίδει ὁ Keynes. Αὕτη εἶναι ἡ πρώτη διαφορά τῆς θεωρίας μας, ἀπὸ τὴν θεωρίαν τοῦ Keynes. τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν μετὰ προσοχῆς.

III

Ἡ ἄμεσος ἐπίδρασις τοῦ νομίσματος ἐπὶ τῆς οἰκονομίας.

Τὰ βασικὰ σημεῖα τῶν συλλογισμῶν μας στηρίζονται ἐπὶ παρατηρήσεων σχετικῶν μὲ τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου. Πρέπει κατὰ συνέπειαν ν' ἀρχίσωμεν τὰς παρατηρήσεις μας ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην ψυχολογίαν. Ἡ πρώτη διαπίστωσις μιᾶς μελέτης τῆς ἀνθρωπίνης ψυχολογίας εἶναι ὅτι τὸν λογικὸν ἄνθρωπον διακρίνει πνεῦμα προνοίας καὶ προβλέψεως.

Ὁ ἄνθρωπος γνωρίζων ἐκ πείρας, ἐπὶ παραδειγματι, ὅτι αἱ καιρικαὶ συνθηκαὶ μεταβάλλονται ἀπὸ τῆς μιᾶς ἐποχῆς τοῦ ἔτους εἰς τὴν ἄλλην, λαμβάνει διάφορα μέτρα κατὰ τὴν θερινὴν περίοδον ἵνα δυνηθῇ καὶ ἀντιμετώπισῃ τὰς δυσχερείας τοῦ χειμῶνος. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ὁ ἄνθρωπος στρέφει τὰ βλέμματά του πρὸς τὸ μέλλον γενικῶς καὶ λαμβάνει διάφορα μέτρα πρὸς ἀντιμετώπισιν ἐνδεχομένων κινδύνων. Ἡ συνέπεια τῆς στάσεως ταύτης τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ ἐκδήλωσις τοῦ πνεύματος προνοίας.

Εἰς μίαν οἰκονομίαν πρωτόγονον, εἰς μίαν οἰκονομίαν μὴ ἐξελιγμένην, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ καθεὶς παράγει τὰ διάφορα ἀγαθὰ τὰ ἀπαραίτητα διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἀνθρωπίνων ἀναγκῶν ἀπ' εὐθείας διὰ τῆς προσωπικῆς του ἐργασίας, τὸ πνεῦμα τῆς προνοίας ἐκδηλοῦται διὰ τῆς δημιουργίας ἀποθεμάτων εἰς εἶδη. Ἀντιθέτως εἰς μίαν οἰκονομίαν ἐξελιγμένην εἰς τὴν ὁποίαν ὑπάρχει εἰδίκευσις εἰς τὰ διάφορα ἐπαγγέλματα καὶ ὁ καθεὶς ἐργάζεται διὰ τὴν ἀγοράν, ἀνταλλάσσει δὲ τὰ προϊόντα του ἔναντι χρήματος, τὸ πνεῦμα τῆς προνοίας λαμβάνει τὴν μορφήν ἀποταμιεύσεως.

Κατὰ συνέπειαν βάσις τοῦ συλλογισμοῦ μας εἶναι ἡ προϋπόθεσις ὅτι εἰς τὴν οἰκονομίαν ὑπάρχει χρήμα καὶ τὸ γνωστὸν σύστημα τῆς ἀγορᾶς διὰ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν προϊόντων. Φαινομενικῶς διὰ μέσου τῆς ἀγορᾶς ὁ καθεὶς ἀνταλλάσσει τὰ προϊόντα του ἔναντι ἄλλων τοιούτων.

Δεδομένου ὅμως ὅτι τὸ χρήμα εἶναι ἡ βάσις τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν προϊόντων, δὲν πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὡς ἔπραξαν οἱ κλασικοὶ, ὅτι τὰ προϊόντα ἀνταλλάσσονται ἔναντι ἄλλων τοιούτων καὶ ὅτι τὸ

νόμισμα περιορίζεται εἰς τὸν ρόλον τοῦ ἀπλοῦ διαμέσου τοῦ ὁποῖου σκοπὸς εἶναι ἡ διευκόλυνσις τῆς ἀνταλλαγῆς.

Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ὑπάρχει τὸ βασικὸν λάθος τῆς κλασικῆς θεωρίας.

Εἰς τὴν πραγματικότητα ἡ ἐπέμβασις τοῦ χρήματος εἰς τὴν πρᾶξιν τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν προϊόντων μετατρέπει ριζικῶς τὴν φύσιν τῆς. Δὲν πρόκειται πλέον περὶ μιᾶς καὶ μόνης πράξεως, περὶ ἀνταλλαγῆς εἰς εἶδη (τις), ἀλλὰ περὶ δύο διαφόρων πράξεων, περὶ πωλήσεως καὶ ἀγοράς. Αἱ συνέπειαι αὐτοῦ τοῦ διαχωρισμοῦ θὰ διαφύγουν τὴν ἀντίληψίν μας ἐὰν ἐσφαλμένως ἀποδεχθῶμεν ὅτι πρόκειται περὶ μιᾶς καὶ μόνης πράξεως.

Ἡ σημασία τοῦ προβλήματος αὐτοῦ θὰ γίνῃ ἀντιληπτὴ ἐὰν προβῶμεν εἰς μίαν συγκεκριμένην ἀριθμητικὴν πρᾶξιν προσδιορίζοντες τὸν ἀριθμὸν τῶν πωλητῶν καὶ ἀγοραστῶν. Στηριζόμεθα οὕτως εἰς συγκεκριμένον ἀριθμὸν ὅστις ἔχει τὴν σημασίαν μιᾶς κλειστῆς οἰκονομίας. Ἐπὶ τοῦ σημείου αὐτοῦ δεόν νὰ παρατηρηθῇ ὅτι ὁλόκληρος ἡ παγκόσμιος οἰκονομία ἀποτελεῖ κλειστὴν ἀγοράν. Ἀντιθέτως οὐδεμία ἐθνικὴ οἰκονομία δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀγορὰ κλειστῆ, παρὰ τὰ διάφορα προστατευτικὰ μέτρα καὶ ἐμπόδια εἰς τὴν λειτουργίαν τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου. Ἐπομένως εἶναι προφανές ὅτι μία θεωρία στηριζομένη εἰς μίαν κλειστὴν οἰκονομίαν δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τὰ φαινόμενα μιᾶς ἐθνικῆς οἰκονομίας, ἐὰν δὲν συμπληρωθῇ καὶ συσχετισθῇ μὲ τὴν θεωρίαν τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου. Ἀκριβῶς ἡ παράλειψις τῆς θεωρίας τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου ὀδηγεῖ τοὺς οἰκονομολόγους εἰς ἀβάσιμα συμπεράσματα. Ἀκριβῶς μία ἀπὸ τὰς βασικὰς ἐλλείψεις καὶ τῆς θεωρίας τοῦ Keynes εἶναι ἡ τελεία ἀγνοία τῆς θεωρίας τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου.

Ἐπὶ τοῦ παρόντος οἱ συλλογισμοὶ μας βασίζονται εἰς μίαν κλειστὴν οἰκονομίαν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀγοραστῶν καὶ τῶν πωλητῶν εἰς τὴν ἀριθμητικὴν μας πρᾶξιν θὰ εἶναι μικρός. Εἶναι ὅμως γνωστὸν εἰς τὰ μαθηματικὰ ὅτι ὅταν μία πρᾶξις εἶναι ὀρθὴ διὰ τὰς πρώτας σειρὰς ἀριθμῶν, παραμένει ὀρθὴ καὶ ἀμετάβλητος δι' ὅλας τὰς ἀκολουθούσας σειρὰς ἀριθμῶν εἰς τὸ ἄπειρον. Τοῦτο ἀποτελεῖ γνωστὸν μαθηματικὸν ἀξιῶμα.

Δυνάμεθα κατὰ συνέπειαν νὰ βασίσωμεν τὴν ἀριθμητικὴν μας πρᾶξιν εἰς μικρὸν ἀριθμὸν ὡς τὸ 10, πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ λογισμοῦ. Ἐὰν αὐξήσωμεν τὸν ἀριθμὸν δέκα προσθέτοντες ἕν, δύο ἢ καὶ περισσότερα μηδενικά ἢ φύσις τῆς πράξεως δὲν μεταβάλλεται. Δεχό-

μεθὰ ἐπομένως τὴν ὑπόθεσιν ὅτι πρόκειται περὶ 10 ἀγοραστῶν καὶ πωλητῶν ἐν τῷ συνόλῳ.

Καθὼς παρατηρήσαμεν προηγουμένως, ὁ ἄνθρωπος ἔχει πνεῦμα προνοίας καὶ ἐπιδιώκει τὴν ἀποταμίευσιν. Εἶναι συνεπῶς φυσικὸν εἰς ἕκαστος νὰ ἐπιδιώκῃ τὴν πώλησιν μεγαλυτέρας συνολικῆς ἀξίας προϊόντων καὶ τὴν ἀγορὰν μικροτέρας συνολικῆς τοιαύτης. Ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι ὁ καθείς παράγει προϊόντα συνολικῆς ἀξίας 100 νομισματικῶν μονάδων, ἐπιθυμεῖ δὲ νὰ ἀποταμιεύσῃ τὸ $\frac{1}{10}$ τοῦ συνολικοῦ αὐτοῦ εἰσοδήματος, ἡ συνολικὴ προσφορὰ καὶ ζήτησις θὰ λάβῃ τὴν ἑξῆς μορφήν:

Προσφορὰ $10 \times 100 = 1000$. Ζήτησις $10 \times 90 = 900$

Εὐρισκόμεθα συνεπῶς ἐνώπιον βασικοῦ ἀνισοζυγίου. Δὲν δυνάμεθα δὲ νὰ σπεύσωμεν εἰς τοὺς συλλογισμοὺς μας καὶ νὰ δηλώσωμεν ὡς οἱ κλασικοὶ ὅτι κάθε ἀποταμίευσις μετατρέπεται χάρις εἰς τὰς ἐπενδύσεις εἰς δαπάνην καὶ ἐπομένως τὸ ἰσοζύγιον ἀποκαθίσταται. Ἡ ἄποψις αὕτη εἶναι δευτερεύουσα, ἀνταποκρίνεται εἰς μίαν ἐξειλιγμένην καπιταλιστικὴν οἰκονομίαν. Ἐπὶ πλέον ἡ εἰσαγωγή τοῦ παράγοντος τῶν ἐπενδύσεων μετατοπίζει τὴν δυσκολίαν καὶ τὴν ἐπαιξάνει, χωρὶς νὰ ἀποφέρῃ λύσιν θετικὴν, ὡς ἐσφαλμένως νομίζεται. Τὸ πρόβλημα ὅμως τοῦτο δὲν πρόκειται νὰ ἐξετασθῇ ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἀλλ' εἰς ἄλλην μελέτην.

Ἐπανερχόμενοι εἰς τὴν διαπίστωσιν τοῦ ἀνισοζυγίου, δεόν νὰ ἀναζητήσωμεν τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος. Τὴν λύσιν ταύτην μόνον ἡ αὔξησις τῆς ποσότητος τοῦ νομίσματος δύναται νὰ ἐξασφαλίσῃ. Ὁ νομισματικὸς παράγων, ὅστις διὰ τῆς ἐπεμβάσεώς του διεχώρισε τὴν πρᾶξιν ἀνταλλαγῆς εἰς πώλησιν καὶ ἀγορὰν καὶ ἐπροκάλεσε τὸ ἀνισοζύγιον, εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐπιφέρῃ τὴν θεραπείαν διὰ τῆς ποσοτικῆς του αὐξήσεως.

Εἶναι γεγονός, ὅτι ἡ φύσις τῶν πράξεων πωλήσεως καὶ ἀγορᾶς εἶναι τοιαύτη ὥστε ἡ ἀγορὰ, ἡ ζήτησις τῶν προϊόντων, ἔπεται πάντοτε τῆς πωλήσεως καὶ εἶναι ἐντελῶς ἀδύνατον νὰ προηγηθῇ. Διὰ νὰ ἀγοράσωμεν ἓν προϊόν, πρέπει προηγουμένως νὰ προβῶμεν εἰς τὴν πώλησιν ἄλλου ἵνα ἀποκτήσωμεν χρήμα. Συνεπῶς ἡ μὲν πώλησις προηγεῖται καὶ εἶναι ἀπαραίτητος, ἡ δὲ ἀγορὰ ἀκολουθεῖ χωρὶς νὰ εἶναι ὑποχρεωτικὴ καὶ αὐτόματος. Ἀγοράζομεν μόνον ὅταν ἔχωμεν ἀνάγκας νὰ ἱκανοποιήσωμεν, ἄλλως μεταβάλλομεν τὸ χρήμα εἰς ἀποταμίευσιν.

Ἐὰν ὅμως παρατηρήσωμεν τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν τοῦ νομίσματος διαπιστοῦμεν ὅτι ἀρχικῶς τοῦτο ὑπῆρξε ἐν ἐμπόρευμα ὡς τὰ ἄλλα, εἰς τὰ ἱστορικὰ συγγράμματα καὶ εἰς τὰ οἰκονομικὰ ἐγχειρί-

δια γίνεται μνεία σειρᾶς ὀλοκλήρου ἐμπορευμάτων, ἅτινα ἐχρησίμευσαν ὡς νόμισμα εἰς τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν προϊόντων. Κατὰ συνέπειαν, ὅταν τὸ νόμισμα εἶναι ἐμπόρευμα καὶ δυνάμεθα νὰ ἀποκτήσωμεν τοῦτο διὰ τῆς μεθόδου τῆς παραγωγῆς, ἡ βᾶσις τοῦ ὄλου ζητήματος μετατρέπεται. Τὸ ἀνισοζύγιον τὸ ὁποῖον παρουσιάζεται ὡς πρόβλημα ἄλυτον, εὐρίσκει λύσιν ἀπλουστάτην. Ἐν μέρος τῶν παραγωγικῶν μέσων διατίθεται διὰ τὴν παραγωγὴν τοῦ ἐμπορεύματος, ὅπερ χρησιμεύει ὡς νόμισμα.

Ἐὰν πρὸς συντομίαν καὶ ἀπλοποίησιν ἀφίσωμεν κατὰ μέρος τὰ διάφορα στάδια ἐξελίξεως τοῦ νομίσματος καὶ συγκεντρώσωμεν τὴν προσοχὴν εἰς τὰ πολύτιμα μέταλλα, δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν τὸν ἐξῆς συλλογισμόν. Ἐκ τῶν δέκα προσώπων τῆς μικρᾶς μας κοινωνίας, ἓν μετατρέπεται εἰς παραγωγὸν νομίσματος, γίνεται ἐξ ὑποθέσεως χρυσορῦχος. Δὲν μεταβαίνει πλεόν εἰς τὴν ἀγορὰν ἵνα προσφέρῃ ἓν ἐμπόρευμα ὡς τὰ ἐμπορεύματα τῶν ἄλλων ἑννέα, ἀλλ' ἔχει εἰς τὰς χεῖράς του ἓν ἐμπόρευμα εἰδικῆς φύσεως τὸ ὁποῖον εἶνε συγχρόνως καὶ νόμισμα. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ὁ χρυσορῦχος εὐρίσκεται κάτοχος νομίσματος ὄχι κατὰ τρόπον ἔμμεσον καὶ κατόπιν πωλήσεως ἑνὸς ἄλλου ἐμπορεύματος, ἀλλ' ἀπ' εὐθείας καὶ διὰ τῆς μεθόδου τῆς παραγωγῆς. Ἐπομένως ἡ συνολικὴ προσφορὰ καὶ ζήσεις παρουσιάζει τὴν ἀκόλουθον μεταβολὴν :

Προσφορὰ ἐμπορευμάτων $9 \times 100 = 900$	Ζήσεις ἐμπορευμάτων $10 \times 90 = 900$
» χρυσοῦ $1 \times 100 = 100$	» πρὸς ἀποταμίευσιν $10 \times 10 = 100$
<u>1000</u>	<u>1000</u>

Κατὰ συνέπειαν ἔχομεν συνολικὴν προσφορὰν ἐμπορευμάτων ἀξίας 900 νομισματικῶν μονάδων, ζήτησιν ἐπίσης διὰ 900 μονάδας, προσφορὰν χρυσοῦ 100 καὶ ζήτησιν νομισματικὴν πρὸς ἀποταμίευσιν 100. Δηλαδή εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἔχομεν ἰσοζύγιον.

Ἡ ἀνάλυσις αὕτη ἀποδεικνύει ὅτι χάρις εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ νομίσματος τὸ οἰκονομικὸν ἰσοζύγιον εἶναι δυνατόν, παρὰ τὴν ἐπέμβασιν τοῦ νομίσματος εἰς τὴν πρᾶξιν ἀνταλλαγῆς καὶ τὸν διαχωρισμόν ταύτης εἰς δύο, εἰς πώλησιν καὶ ἀγοράν. Δικαίως, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ἡ αὔξισις τῆς κυκλοφορίας τοῦ νομίσματος διαδραματίζει σπουδαιότατον ρόλον εἰς τὴν ἐν γένει οἰκονομικὴν ἐξέλιξιν.

Τὴν θεωρητικὴν μας ταύτην ἀνάλυσιν ἐὰν τὴν ἐφαρμόσωμεν εἰς τὸ σύνολον τῆς διεθνοῦς οἰκονομίας, εὐρισκόμεθα πρὸ τῆς βεβαιώσεως ὅτι ἡ θεωρία μας εἶναι σύμφωνος μὲ τὴν πραγματικότητα καὶ ἐξηγεῖ κατὰ τρόπον ἱκανοποιητικὸν τὴν ἐν γένει οἰκονομικὴν

ἐξέλιξιν. Αἱ ἱστορικαὶ παρατηρήσεις ἀποδεικνύουν ὅτι ἡ διεθνὴς οἰκονομία ἐξελλίσσεται κατὰ τρόπον ἱκανοποιητικὸν καὶ εὐρίσκεται ἐν ἰσορροπία κατὰ τὰς περιόδους τῆς αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς τῶν πολυτίμων μετάλλων. Οἱ ἱστορικοὶ μᾶς πληροφοροῦν—καίτοι τοῦτο φαίνεται παράδοξον—ὅτι ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς κατέρρευσε, ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία ἐξηφανίσθη διότι ὑπῆρχε μεγίστη σπάνις νομίσματος, διότι ὑπῆρχεν ἔλλειψις πολυτίμων μετάλλων.

Ἀντιθέτως ἡ εἰσορὴ ἐξ Ἀμερικῆς εἰς τὴν Εὐρώπην μεγίστων ποσοτήτων πολυτίμων μετάλλων κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα ἐπροκάλεσε μεγάλην οἰκονομικὴν εὐημερίαν καὶ ὑπῆρξεν ἡ βᾶσις τῆς περιόδου τῆς «Ἀναγεννήσεως». Εἶναι ἐπίσης γεγονός ὅτι κατὰ τὸν 19ον καὶ 20ὸν αἰῶνα ἡ αὐξήσις τῆς κυκλοφορίας τοῦ νομίσματος ἔπαιξε ρόλον ἀποφασιστικὸν διὰ τὴν οἰκονομικὴν εὐημερίαν.

Ὁ François Simiand ἀφιέρωσε ὁλόκληρον τὴν ζωὴν του εἰς τὴν μελέτην τῆς οἰκονομικῆς ἐξελίξεως, κατέληξε δὲ εἰς σημαντικὰ συμπεράσματα. Δυστυχῶς δὲν ἐβάσισε τὰ συμπεράσματά του ἐπὶ μιᾷ συνθετικῆς οἰκονομικῆς θεωρίας, ἵνα καταστήσῃ ἀντιληπτὰ τὰ φαινόμενα καὶ τοῦτο ἐξηγεῖ τὰς ἐπιφυλάξεις τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου. Τὴν ἔλλειψιν ταύτην νομίζομεν ὅτι συμπληροῦμεν διὰ τῆς θεωρίας μας. Πράγματι ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψει τὴν προηγουμένην ἀνάλυσιν καὶ τὸν ρόλον τῆς αὐξήσεως τοῦ νομίσματος διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ οἰκονομικοῦ ἰσοζυγίου, τὸ ἀκόλουθον συμπέρασμα τοῦ Simiand δικαιολογεῖται ἀπολύτως καὶ δύναται νὰ γίνῃ ἀποδεκτὸν ἄνευ ἐπιφυλάξεως.

Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον εἰς τὸν 19ον καὶ 20ὸν αἰῶνα ὑπῆρξεν ἡ πηγὴ τῆς αὐξήσεως τῶν ἐργατικῶν ἡμερομισθίων καὶ γενικῶς διὰ τὴν πρὸς εὐημερίαν ἐξέλιξιν ὁλοκλήρου τῆς οἰκονομίας, δὲν εἶναι ἡ σύνθεσις τοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος, δὲν εἶναι ἡ οἰκονομικὴ ἐλευθερία, δὲν εἶναι αἱ τεχνικαὶ μεταβολαί, δὲν εἶναι ὁ καπιταλισμὸς, δὲν εἶναι ὁ σοσιαλισμὸς· εἶναι ἡ ἀνακάλυψις τῶν χρυσορυχείων τῆς Καλλιφορνίας, πρῶτον, καὶ κατόπιν τῶν χρυσορυχείων τοῦ Τρανσβάλ καὶ τοῦ Κλοντοῦκε καί, ἐπικουρικῶς, εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος ὡς καὶ κατὰ τὴν δευτέραν καὶ τρίτην δεκαετίαν τοῦ 20οῦ, ἐκεῖνο πού κοινῶς ἐχαρακτηρίσθη «πληθωρικὴ κυκλοφορία»¹.

Ἐκ πρώτης ὄψεως, ἡ κατηγορηματικὴ αὕτη βεβαίωσις τοῦ Simiand φαίνεται πολὺ ὑπερβολικὴ. Μετὰ τὴν ἀνάλυσιν ὅμως τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων ἦν ἐδώσαμεν ἀνωτέρω διὰ τῆς ἡμετέρας θεωρίας, φρονοῦμεν ὅτι ἡ μεγάλη σημασία ἦν ὁ Simiand ἀποδίδει εἰς

1. F. Simiand. Le salaire, l'évolution sociale et la monnaie, t. I p. XV.

τὸ νόμισμα δικαιολογεῖται ἀπολύτως. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν βασικὴν ἐξίσωσιν τοῦ οἰκονομικοῦ ἰσοζυγίου αὕτη μεταβάλλεται διὰ τῆς προσθήκης ἑνὸς νέου παράγοντος. Ἡμεῖς δὲν λέγομεν ὡς ὁ Keynes εἰσόδημα = ἀξία τῆς παραγωγῆς = κατανάλωσις + ἀποταμίευσις.

Κατὰ τὴν ἡμετέραν θεωρίαν ἡ ἐξίσωσις γίνεται : εἰσόδημα = ἀξία τῆς παραγωγῆς + νέον νόμισμα = κατανάλωσις + ἀποταμίευσις. Δηλαδή ἡ ἐξίσωσις γίνεται $EI = \Pi + N = K + A$ καὶ ὅχι ὡς εἶναι εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ Keynes $EI = \Pi = K + A$.

Κατὰ συνέπειαν πρόκειται περὶ βασικῆς διαφορᾶς διότι ἡ ἡμετέρα θεωρία λαμβάνει ὑπ' ὄψει τὴν ἀπ' εὐθείας ἐπίδρασιν τοῦ νομίσματος ἐπὶ τῆς οἰκονομίας πράγμα τὸ ὁποῖον ἀγνοεῖται εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ Keynes.

Ἐκτὸς ὅμως τοῦ βασικοῦ αὐτοῦ σημείου διίστάμεθα τοῦ Keynes καὶ εἰς ἄλλα ἐπίσης οὐσιώδη σημεία, ὡς εἶναι τὸ ζήτημα τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου, τὸ ὁποῖον ἠγνόησε τελείως ὁ Keynes, τὸ ζήτημα τῆς ἐπίδρασεως τοῦ τόκου ἐπὶ τῶν ἐπενδύσεων, τὸ ζήτημα τοῦ ρόλου τῶν ἐπενδύσεων, ὡς καὶ εἰς ἄλλα δευτερευούσης σημασίας σημεία. Ἡ τελεία ἔλλειψις θεωρίας τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου εἰς τὸ ἔργον τοῦ Keynes ἔχει ἐπανειλημμένως τονισθῆ. Ὁ Hicks (ibid) γράφει ἐπὶ παραδείγματι : «Ἡ ἔλλειψις πάσης θεωρίας ἐπὶ τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου εἶναι ἓν ἀπὸ τὰ οὐσιώδη κενὰ τοῦ βιβλίου τοῦ Keynes».

Ἡ γνώμη αὕτη εἶναι ἀρκετὴ ἵνα χαρακτηρίσῃ τὸ ἔργον τοῦ Keynes. Ἐν περιλήψει δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι τοῦτο εἶναι λίαν ἐνδιαφέρον, διότι ἤνοιξε νέους δρόμους εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἐπιστήμην, παρουσιάζει ὅμως, κατὰ τὴν ἀντίληψίν μας, σοβαρὰς ἐλλείψεις καὶ περιέχει βεβιασμένα συμπεράσματα. Εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἐξετάσωμεν παρὰ ἓν σημεῖον καὶ τοῦτο λίαν ἀνεπαρκῶς. Τὰς θεωρητικὰς ἀντιλήψεις τοῦ Keynes ἐξετάζομεν κατὰ τρόπον συστηματικὸν εἰς τὸ ὑπὸ συγγραφὴν βιβλίον μας, *Monnaie et conjoncture*, T. II, *Le rôle de la monnaie dans la production*.